

Marinarkeologisk efterundersökning vid

Tollskär

Marstrands socken
Kungälv kommun

BOHUSLÄNS MUSEUM

Rapport 2004:21
Staffan von Arbin

Rapport från utförd arkeologisk undersökning

IDENTIFIERINGSUPPGIFTER

Dnr	431-59656-2002	Eget Dnr	487/02 K	Kontorr	139/1093		
Socken/stad	Marstrand	Sn/stadsnr	1577	Fornl.nr.	Saknas		
Landskap	Bo	Län	Västra Götaland	Kommun	Kungälv		
Trakt, kvarter, fastighet	Vattenområde vid Tollskär		Ekonomisk karta	7059			
x-koordinat	6425,2	y-koordinat	1248,2	Nivå (lägsta)	-20	Öhögsta	

UNDERSÖKNINGENS ART OCH OMFATTNING

Typ av exploatering		Kod	
Typ av undersökning	Efterundersökning	Kod	EU
Uppdragsgivare	Länsstyrelsen Västra Götaland	Ansvarig institution	Bohusläns museum
Fältarbetet från	2002-09-27	tom	2002-09-27
Fältarbetsledare	Staffan von Arbin	Antal dagar	1

	yta	volym	schakt	ext. yta	tim. grov	ark	maskin
Beräknad	0	0	0	0	0	0	0
Undersökt	0	0	0	15000	0	0	0

UNDERSÖKNINGSOBJEKT OCH UNDERSÖKNINGSRESULTAT

Uppgifter ur RAÄ:s fornlreg.	Art av fornl.		Kod	
Undersökningsresultat			Kod	
Uppgifter ur RAÄ:s fornlreg.	Anläggningar, typ/form/antal i kod och klartext:			

Undersökningsresultat

60 Kommunikationslämning, sjö

Datering i kod och klartext

11 Nyare tid

Undersökning avslutad?

Fornlämning tidigare undersökt?

Införd på ekonomisk karta?

Kvarstår lagskydd för icke-undersökt del av fornlämning?

Fornlämning registrerad av RAÄ?

Antecknad i fornlregister? (Fylls av FR)

Datum:

2004-05-24

Fältarbetsledarens underskrift

Rapport från utförd arkeologisk undersökning

Beskrivning:

På uppdrag av Länsstyrelsen Västra Götaland utförde Bohusläns museum i september 2002 en undervattensarkeologisk efterundersökning vid Tollskär, SV Marstrand. Undersökningen föranleddes av att sportdykare på platsen upptagit fornfynd i form av en blockskiva av trä och delar till en skeppsklocka av brons (se foto, bil. 1-2). Fornfynden, som upptogs mellan åren 1995 och 1998, kom till Bohusläns museums kännedom hösten 2001 och förvaras nu vid museet i avvaktan på beslut om fyndfördelning.

I Svenskt Marinarkeologiskt Arkiv fanns sedan tidigare en uppgift om ett kanonfynd vid Tollskär. Det fanns därför skäl att misstänka att de upptagna föremålen kunde ha samband med en lagskyddad fartygslämning. Syftet med den arkeologiska efterundersökningen var att dokumentera fyndkontexten samt att söka fastställa eventuell samhörighet med fast fornlämning. Uppdraget innefattade en översiktlig okulär besiktning och fotodokumentation av fyndplatsen med omgivningar.

De upptagna föremålen är alla påträffade inom ett ca 50 x 30 m stort vattenavsnitt i anslutning till några mindre skär, belägna omedelbart öster om Tollskär. Vattendjupet på fyndplatsen varierar mellan 2 och 14 m, och botten består av berg på de grundare avsnitten och snäckskalsblandad sand på de djupare belägna partierna. Bergbotten är rikligt bevuxen med alger, vilket försvårade den okulära undersökningen. Likväl observerades flera s.k. mörsarbomber samt vad som kan vara en del av en järnkanon på 3–4 m djup. Ytterligare fyra järnkanoner registrerades på den norra sidan av ön. Kanonerna, som har en längd av mellan 1,80 och 2,50 m, är belägna i en Ö–V-gående klippravin på 5–14 meters djup.

I ett stenröse i ravinens förlängning åt V observerades på mellan 14 och 18 m djup flera mindre järnkrustor samt en blyplåt. Liknande plåtar har tidigare bl.a. påträffats vid Bohusläns museums undersökningar av lämningarna efter Stora Sofia – ett danskt amiralsskepp förlist 1645 – och Fredricus, en av de fregatter som sänktes i Marstrands hamn 1719. Några bevarade skeppskonstruktioner av trä kunde inte observeras i området, men detta var med hänsyn till lokalens exponerade karaktär inte heller att vänta. Enligt upphittarna skall ytterligare kanoner och andra vrakrester finnas V och SV om Tollskär. Andra uppgifter talar om ett stockankare på grunt vatten väster om ön. De arkeologiska iakttagelserna tyder sammantagna på att ett örlogsfartyg, alternativt ett bevarat handelsskepp, förlist vid Tollskär någon gång under 1600- eller 1700-talen.

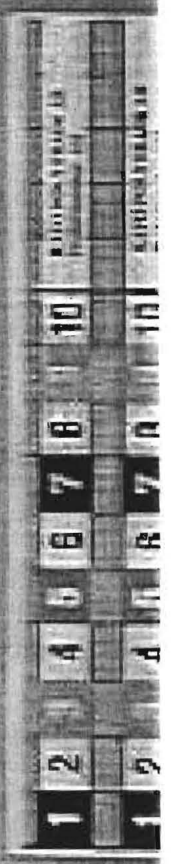
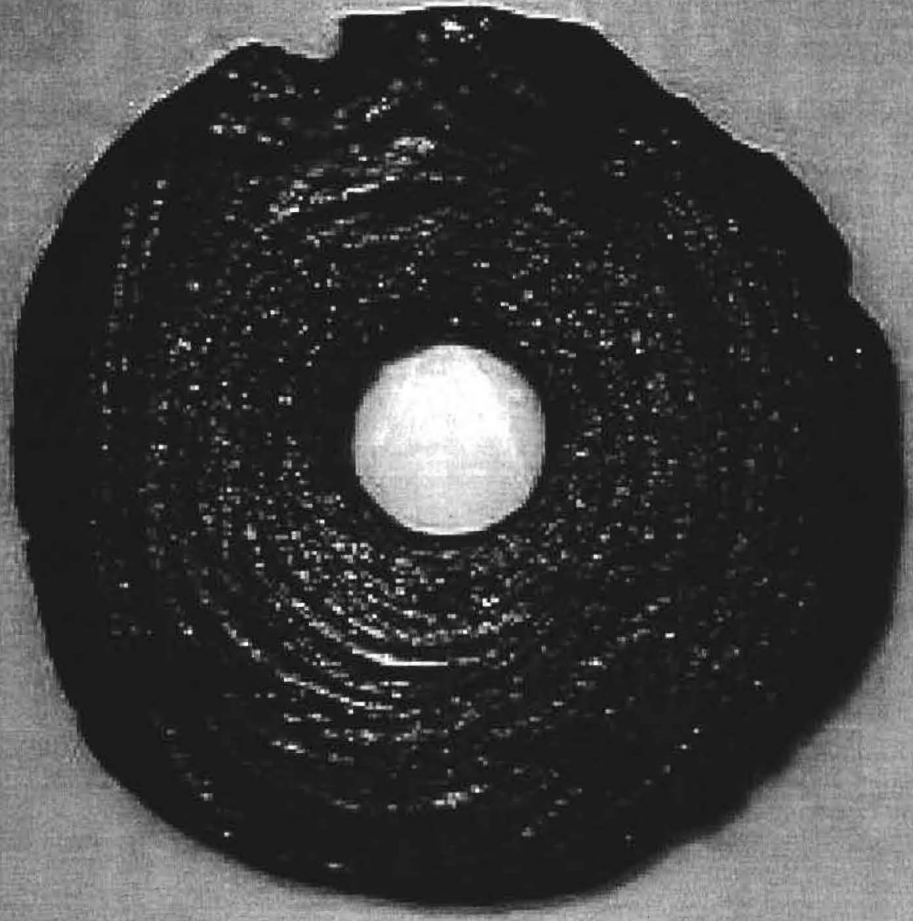
Med tanke på spridningsbilden för kanoner och övriga fynd kan det inte uteslutas att det är frågan om två fartygsförlisningar i samma område. Några arkivaliska källor eller muntliga traditioner rörande strandade eller förlista fartyg från den aktuella tidsperioden tycks emellertid inte existera från området, och att två bestyckade fartyg skulle ha förlist på samma plats inom en 200-årsperiod utan att lämna några som helst spår i samtida källor bedöms inte som troligt. Oavsett fyndkontext så visar den utförda undersökningen att vattenområdet kring Tollskär i princip är att betrakta som ett enda sammanhängande fornlämningsområde. Det aktuella områdets preliminära avgränsning framgår av bifogad karta (bil. 3).

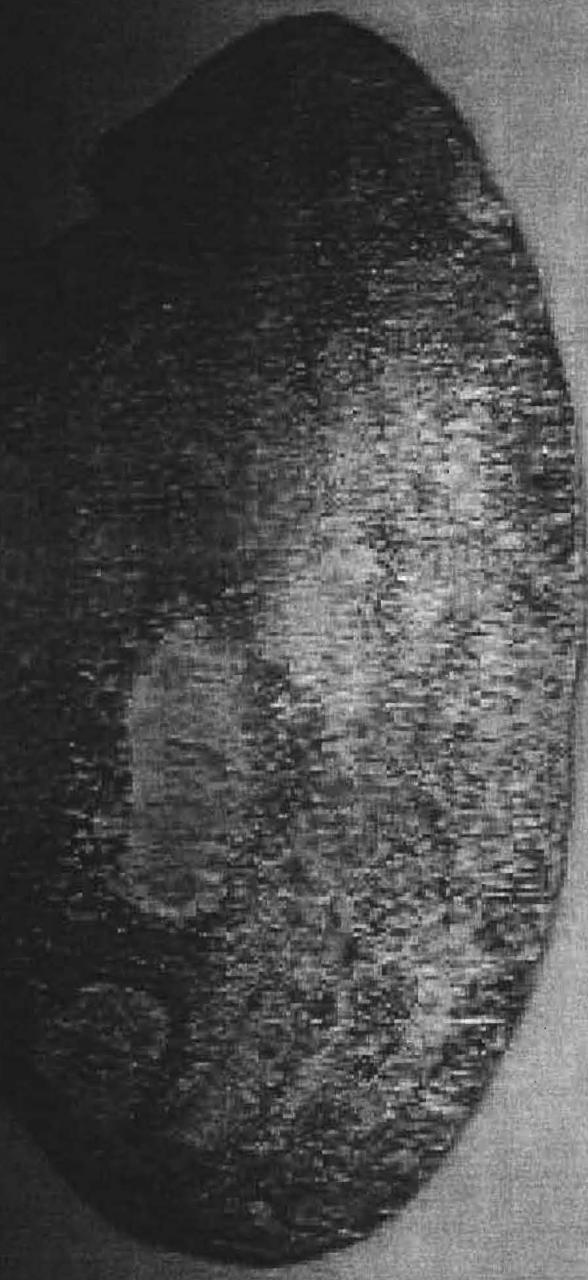
På den största av de upptagna klockdelarna kan man, trots att bronzen bitvis är kraftigt anfränt, med viss möda urskilja ordet "SKEPPE" samt bokstäverna "K" och "N" eller något liknande. I syfte att försöka identifiera och datera fartyget från vilket klockan härrör, utförde Västsvensk Konservatorsateljé röntgen- och släpljusfotografering av föremålet (se bilaga 4). Undersökningen avslöjade dock inga ytterligare inskriptioner och fartygets identitet förblir därför tillsvidare okänt.

Datering: 1600- eller 1700-tal

Fynd: blockskiva av trä, skeppsklocka av brons (1 delar)

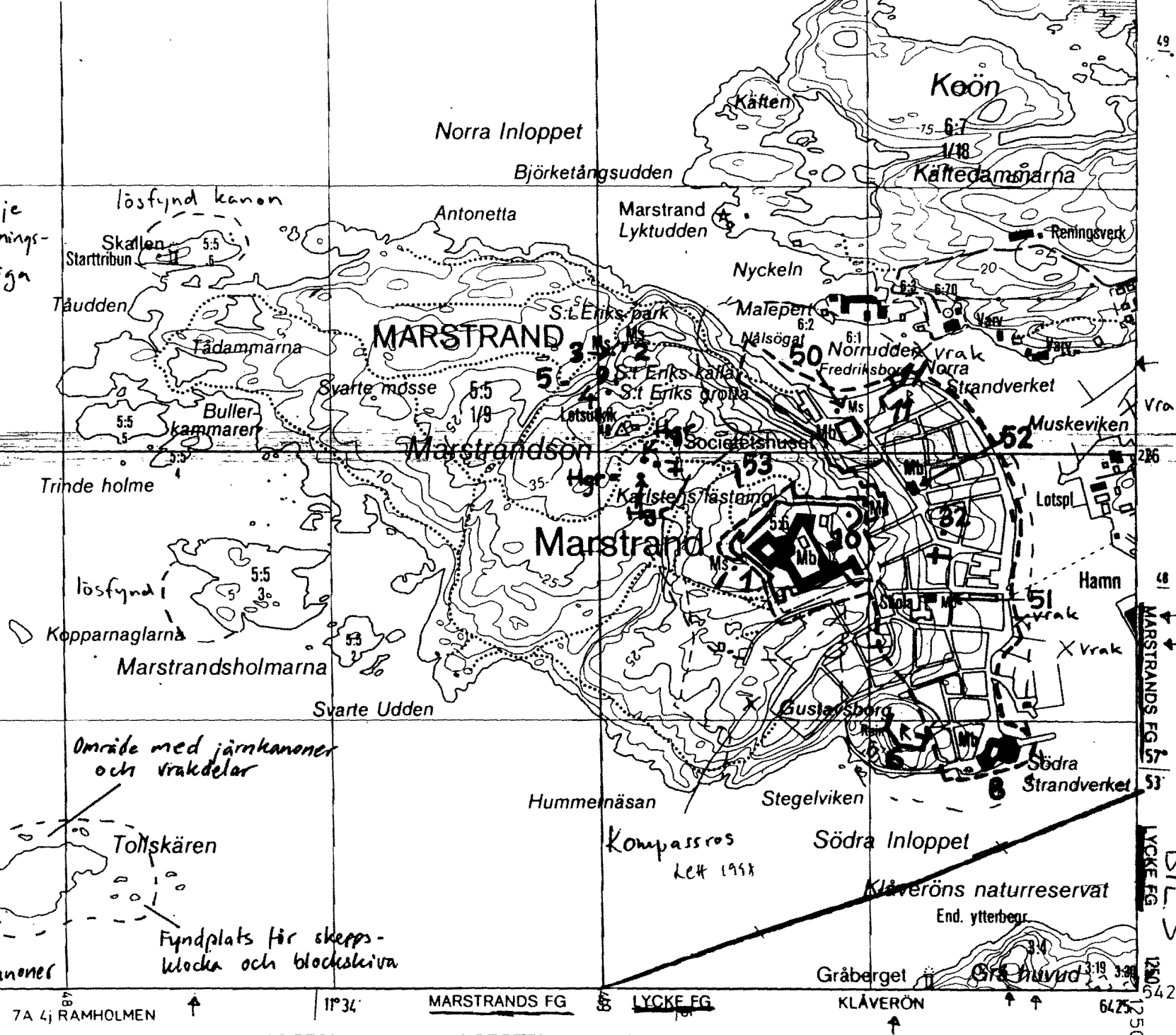
Dokumentationsmaterial: 13 st diabilder

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20

--- Streckad linje
markerar fornlämnings-
områdets ungefärliga
sträckning

Område med järnkanoner
och vrakdelar

Uppgift om
stockankare

Tollskären

Uppgift om kanoner

Fyndplats för skepps-
klocka och blockskiva

KUNGÄLVIS KN

070 49

7A 4

RAMHOLMEN

1°34'

MARSTRANDS FG

LYCKE FG

KLÄVERÖN

6425

ANKOM

2004 -04- 30

Konserveringsrapport

Enl. SVK- nummer A 0210

2004-04-28

Föremål

Skeppsklocka, upphittad av sportdykare i vattnen kring Marstrand.
Inlämnad av Bohusläns museum/Staffan von Arbin 2002 10 30, återlämnat 2004 01 20.

Utfört arbete: röntgenfotografering och släpljusundersökning för att uttyda evt. fartygsnamn.

Tillstånd

Godset är tjockt med stor del metallkärna bevarad. Ytan är korroderad, på vissa platser kraftigt. Ytan är täckt av korrosionsprodukter, kopparklorid. Där fartygsnamnet funnits är ytan mer angripen. Möjligen har ytan bearbetats för att man skall kunna se namnet. Ingen aktiv korrosion.

Åtgärder

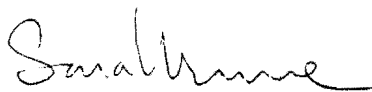
Frottage på mjukt papper med kol. Viss antydning av möjliga bokstäver har framträtt.

Röntgenundersökning har gjorts med två olika utrustningar, röntgenskåp och fristående röntgenanläggning. Vid maxvärdet 140 kVp, 3 mA och tiden 4 minuter har ingen genomträngning av godset kunnat påvisas. Godset är för tjockt och kräver avsevärt kraftigare strålning för att förväntat resultat skall kunna påvisas.

Undersökning har också gjorts med hjälp av kraftigt släpljus från olika håll i annars mörklagd fotostudio. Inte heller här har namnet framträtt tydligare.

Konserveringsförslag

Torrensöring, urlakning, dehydrering, ytskydd samt förpackning i syrafritt material.
Kostnadsuppskattning med dagens timtaxa: 5000 kr.

Sara Wranne

POSTADRESS

Studio Västsvensk Konservering
Gamlestadsvägen 2-4 B2
415 02 Göteborg

BESÖKSADRESS

Gamlestadsvägen 2-4 B2
Göteborg

TELEFON

031-63 70 00

FAX

031-707 03 26

HEMSIDA

www.svk.com
www.vgr.se